

Учт, то 2 нед. &
Учт, то 2 нед. &
Учт, то 2 нед. &

Учт
2010

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ № 17

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

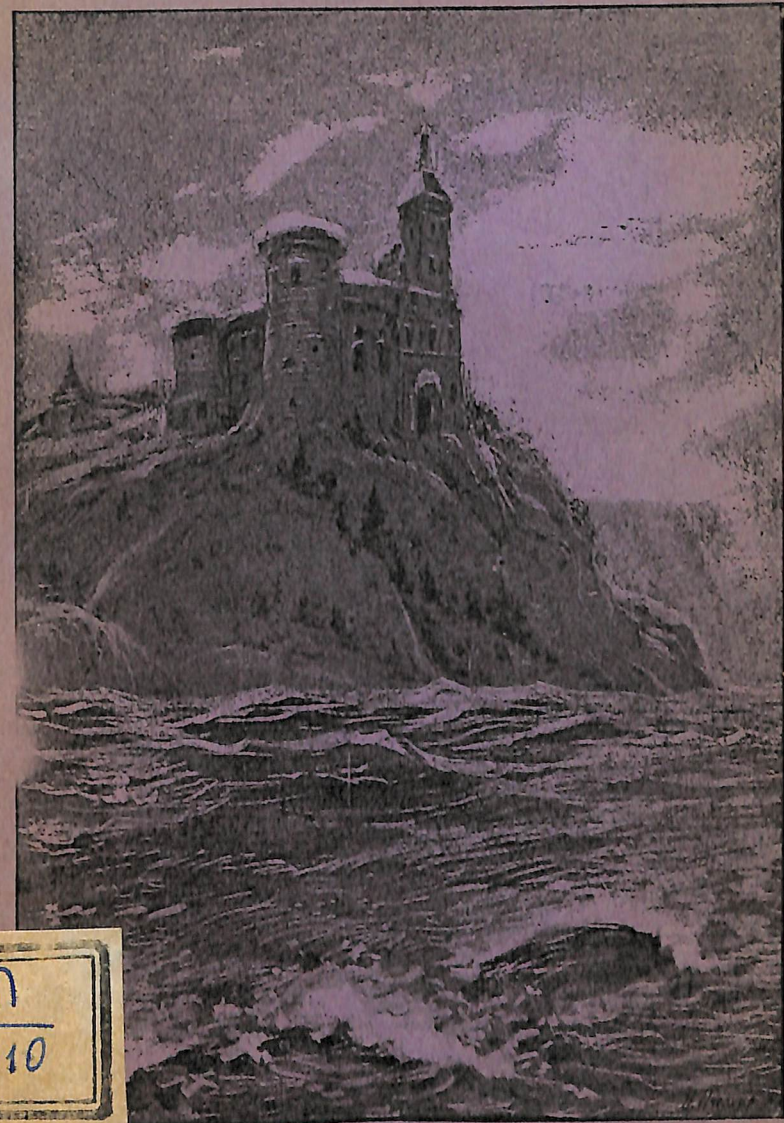
1999

Ն. ՏԵԼԵՇՈՎ

ՍՊԻՏԱԿ ՏԱՌԵՂՆԻԿԸ

Մեղացական ԽՈՒՆՈՒՆԵԳԻ ծախսով

ԼԵՈ
2010

ՊԱՏԿ. ՀԷՔԵԱԹ

ՓՈԽ. ՕՐ. Ն. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Վ. Ա. Գ. Ա. Թ. Ա. Ռ. Ա. Մ

ԹԱԳՈՒՅԻ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

ԱԻԵՏԵԱՆԻ

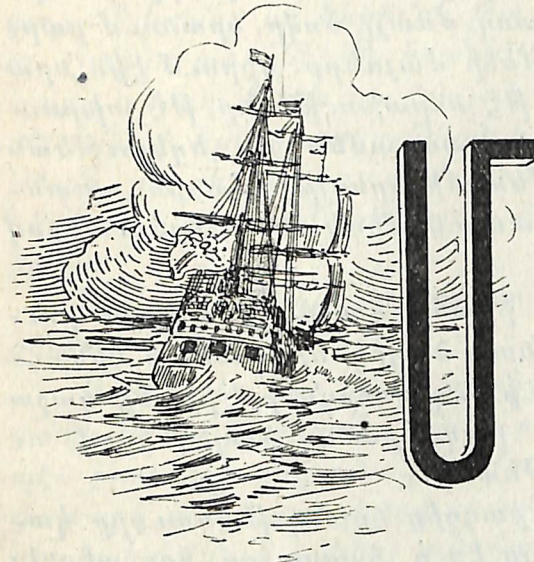
ԱՆՄՈՌԱՅ ՅԻԹԱՏԸԿԻՆ

Ն Ո Ւ Է Ր

ՓՈԽԱԳԴՈՂԻՑ

ՍՊԻՏԱԿ ՏԱՌԵՂՆԻԿԸ

Հ Է Ք Ե Ա Ք

Ա

Եր կողմերից շատ դէ-
նը, հեռու, ցուրտ հիւ-
սիսում, սառը ովկիա-
նոսի մէջտեղը մենու-
մենակ մի կղզի կար-
մի փոքրիկ թագաւո-
րութիւն:

Կղզին ինչպէս-որ
մշտապէս ջրով էր
շրջապատուած, այն-
պէս էլ համարեա տա-

րին-տասներկու ամիս պատած էր լինում մէզ ու մա-
ռախուղով, որոնք շատ քիչ անգամ էին երկնքի երեսը
ցոյց տալիս կղզու բնակիչներին:

Այդ մէզ ու մառախուղը մին թանձրանում էին,
մին նօսրանում, բայց երբէք չէին պակասում:

Կղզում ձմեռը անչափ երկարատև էր լինում, իսկ
ամառը կարճատև:

Կղզու անհամբոյր վիթխարի ապառաժները միայն
մի կարճ միջոց էին զարդարվում սպիտակաւոն մա-
մուռով ու էլի ծածկվում սպիտակ ձիւնով:

Ճիշտ է, այդ փոքրիկ թագաւորութեան մէջ կա-

նանչ, ծառ ու ծաղիկ շատ քիչ էր լինում, բայց չնայելով այդ բանին, կղզու բնակիչները սրտանց սիրում էին իրանց՝ բուսականութեամբ աղքատ հայրենիքը, ուր ծնուել ու սնուել էին և մեծացել նրա օդ ու ջրով, ուր հանգչում էին իրանց նախնիքների ոսկորները:

Բայց այդ կղզու բնակիչները ոչ-միայն սիրում էին իրանց հայրենիքը, այլև պաշտում. նրանք սիրում էին նոյնիսկ նրան շրջատատող մուայլ ծովը, նրանում բարձրացող վիթխարի ու ամենի ժայռերը. սիրում էին նրա ամեն տեսակ կեանքը՝ թէ ուրախութիւնը, թէ տխրութիւնը. նրանում կատարուած ամեն մի եղելութեան կամ տեղի ունեցող ամեն մի երևոյթի մասին առանձին հաճոյքով էին պատմում միմեանց և հրճուանքով էլ լսում ուրիշներից:

Կղզու բնակիչները իրանց դաշտերի աղքատ բուսականութեամբ ու գունատ ծաղիկներով աւելի էին ուրախանում, քան հարաւի ժողովուրդները՝ իրանց դաշտ ու մարգագետինների բազմերանգ ծաղիկներով ու փարթամ բուսականութեամբ:

Կղզու բնակիչների բաղդից նրանց թագաւորը կատարեալ հոգատար հայր էր և հարազատ հօր պէս էլ միշտ մասնակից էր լինում նրանց թէ ուրախութեանը և թէ տխրութեանը:

Հէնց-որ գալիս էր գարունը և կենսատու արևն ըսկսում էր փայփայել ու տաքացնել գետինը, թագաւորը իրա ժողովրդի համար մի հսկայական ու խիստ շքեղ հանդէս էր սարքում, որի համար նախապատրաստութիւններ էին տեսնում դեռ աշունքուանից:

Ժողովուրդը՝ երկարատև ձմռան ընթացքում անհամբերութեամբ էր սպասում այդ օրուան:

Այդ ազգային հանդէսին սովորաբար հիւր էին գալիս դրացի երկիրներից արքայազուներ, թագաւորագ-

ներ, իշխաններ ու շատ անուանի մարդիկ:

Տեղացիների պէս օտարները ևս սրտանց սիրում ու յարգում էին ծերունի թագաւորին՝ նրա բնական առողջ խելքի և վերին աստիճանի բարի սրտի տէր լինելու համար:

Արքայազուն հիւրերն աշխատում էին նրանից սովորել ժողովրդին կառավարելու ձևը, որպէսզի ապագայում իրանք ևս ծերունի թագաւորի նման սիրուած ու յարգուած լինէին իրանց հպատակներից: Նրանք պարզ տեսնում էին որ չնայած կղզում տիրող ձմռան անտանելի երկարատևութեան և թէ նրա աղքատ բնութեան, բայց ևայնպէս ժողովուրդը ոչ-միայն շատ չէր նեղվում, այլ համարեա գոհ ու երջանիկ էր զգում իրան:

Ծերունի թագաւորը մի աղջիկ ունէր, անունն Իզոլդ:

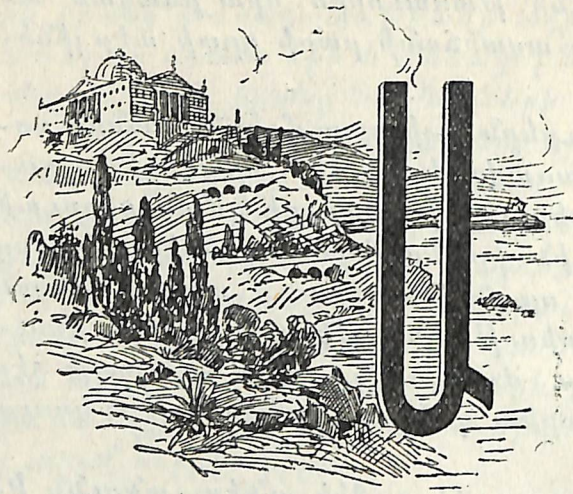
Աղջիկը ևս հօր նման բարի սրտի տէր էր ու հրեշտակի նման էլ սիրուն: Նա ուրիշ արքայազնուհիների պէս իրա օրը անգործութեամբ չէր անցկացնում, կամ դատարկ արդուզարդերով զբաղվում, այլ ամեն օր՝ առաւօտից մինչև երեկոյ այն հոգսի մէջ էր լինում, թէ ինչպէս անէ որ հնար ունենայ ճիշտ ժամանակին օգնութիւն հասցնել բոլոր կարիքաւորներին և հարկաւոր դեզ ու դարմանը տանել հիւանդներին:

Եւ բարեսիրտ աղջիկը այդ ամենը կատարում էր այնպէս քնքշօրէն, այնպէս անկեղծ ու սրտանց, որ միայն նրա երևալը բաւական էր լինում շքաւորներին ուրախութիւն պատճառելու, իսկ հիւանդներին՝ թեթևութիւն զգալու իրանց ցաւերից:

Եւ հայրը խրախուսում էր Իզոլդի այդ ձգտումը: Նա ասում էր աղջկան:

— Հէնց զթասրտութիւնն է մարդուս երջանկու-

Թիւնը, և եթէ մենք անգութ լինինք դէպի ուրիշները,
մեր բաղձն էլ մեզ կը դաւաճանի:

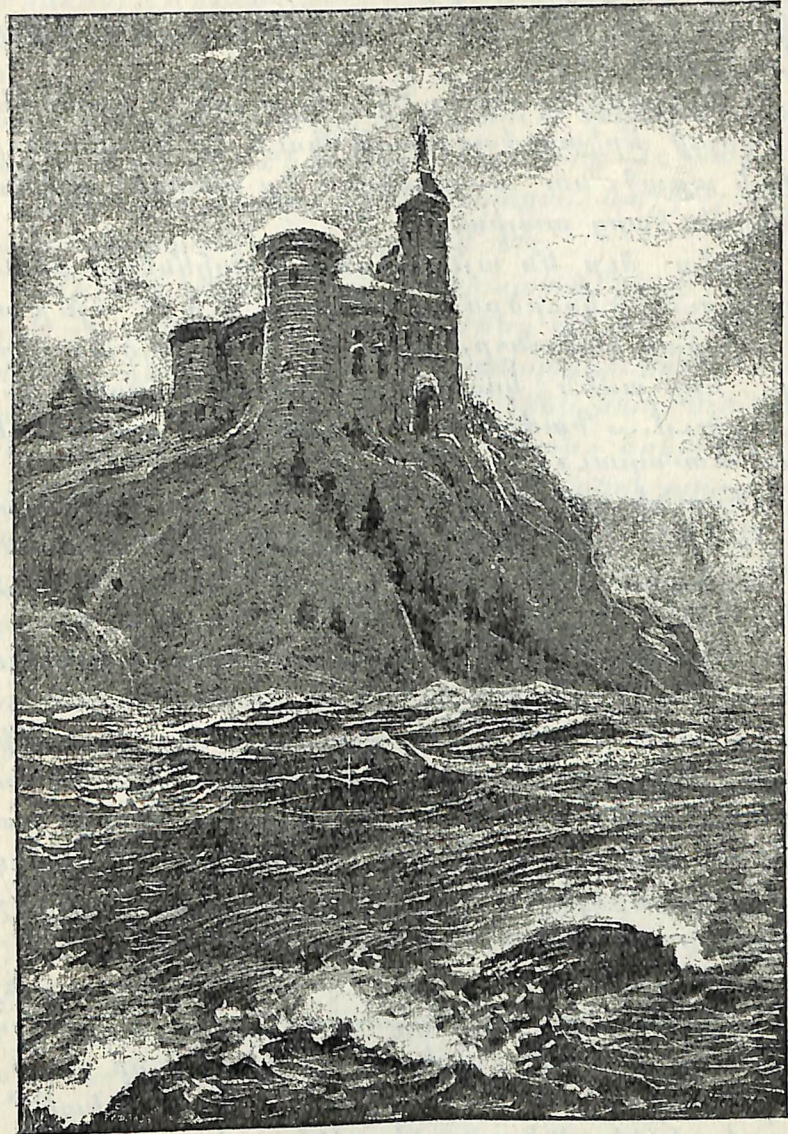
ննկատելի կերպով
շուտ անցաւ ուրախ
ամառը:

Մառը ծովը կրկին մռայլ ու ամայի դարձաւ. նա
գորշագոյն պողպատի նման ծանր երերվում էր փշող
ցուրտ քամուց, վայր ու վեր անում՝ բարձրանում—լեռ-
նանում, ապա իջնելով՝ ահագին ու ահելի անդունդ-
ներ կազմում, կամ տակնուվրայ լինելով՝ աղմկում,
մռնչում և մէկէլ յանկարծ հանդարտվում, բայց էլի շա-
շում ու շառաշում և լողացող սառուցի կտորները զար-
նելով իրար՝ աններդաշնակ ձայներ հանում, ոռնում
և էլի նորից լռում—պապանձվում...:

Սակայն անհրապոյր հիւսիսի այդ ծովը՝ հանդարտ
լինէր թէ այէկոծ, միշտ միլենոյնն էր. նա ամենքի համար
միատեսակ անհաշտ էր, միատեսակ դաժան ու կատաղի:

Արեգակն այլևս չէր երևում մոխրագոյն ամպերի մի-
ջից: Թանձր մառախուղը՝ լերկ ժայռի վրայից կրկին
սկսեց սահել ու դանդաղօրէն տարածուել կղզու վրայ:

Ամեն տեղ տերեց խորին լուռթիւն:
Հասաւ տաղտկալի երկարաւեւ ձմեռը:
Իգուղը ամեն օր՝ մտածմունքի մէջ ընկղմուած,

Իգուղի հօր պալատը:

մօտենում էր պալատի մեծ ու բարձր լուսամտին, որտեղից պարզ երևում էր սառած ու ձիւնածածկ ծովը, որ կարծես մի հսկայական մոխրագոյն շերտով միացած լինէր երկնքի հետ:

Եւ երկուսն էլ մռայլ էին, երկուսն էլ կատաղի:

Իզոլդը երկար ժամանակ մնում էր կանգնած լուսամտի առաջ. նա մտաբերում էր անցած ամառը և ինքնիրան հարց տալիս.

«Հիմա ո՞ւր են այն սիրուն ծաղիկները, որոնցով զարդարում էի կուրծքս ու վարսերս. ո՞ւր են՝ այն թարմ, ակնապարար կանանչը, այն տաք ու պայծառ գիշերները, երբ ամեն կողմից զարնանային ուրախ երգեր էին հնչում...: Դաժան ձմեռը ամեն բան տարաւ հետն ու անհետ արաւ»...:

Ծերունի արքան՝ երբ տեսնում էր աղջկան տխուր ու մտախոհ կանգնած լուսամտի առաջ, մօտենում էր, հայրական գորովանքով շոյում նրա սիրուն գլուխն ու հարցնում.

—Սիրելիս, ինչի՞ մասին ես մտածում այդպէս...:

Ասա՛, հոգիս. ինչո՞ւ ես շարունակ ծովին նայում:

—Մեր ծովը շատ կատաղի է, հայրիկ, — պատասխանում էր Իզոլդը. — նա շատ նաւեր է կլանել: Ես մտածում եմ մեր այն հիւրերի մասին, որոնք գալով մեզ մօտ, այլևս չեն մտածում ժամանակին վերադառնալ իրանց երկիրը և միշտ ուշանում են...: Ես շատ եմ վախենում թագաւորացն Սագիրի համար:

—Մի վախենար, հոգիս, — ասում է հայրը. — նշանածդ արդէն վտանգն անցկացրած կը լինի: Նրա նաւը առաջնակարգ նաւերիցն է. հաւանական է որ հիմա նա տեղ լինի հասած...: Սակայն, սիրելի Իզոլդ, գիտե՞ս՝ ինչ հրաշալի երկիր է նշանածիդ ծննդավայրը. եթէ իմանայիր...:

Եւ հայրը՝ աղջկայ տխուր մտքերը փարատելու

համար, սկսում էր պատմել հարաւային ծովի գեղեցկութիւնների և մանաւանդ իշխան Սագիրի ծննդավայրի մասին, բայց այնպէս վառ, այնպէս պայծառ գոյներով, որ Իզոլդը՝ հրապուրուած այդ պատմութիւններով, մոռանում էր թախիծը և կրկին դառնում նախկին ուրախ, գուլարթ, ժպտուն, ծիծախկոտ ու անհոգ թռչնակը:

Հայրը՝ գոհ իրանից որ կարողացաւ աղջկայ տխուր մտքերը փարատել, աւելացնում էր.

—Ճիշտ է մեր ձմեռը երկարատե է, բայց յաւիտենական չէ, սիրելիս: Աստուով ձմեռը շուտ կ'անցնի, կը մօտենայ գարնան տօնը. թագաւորագուկները նորից հիւր կը գան մեզ, որոնց հետ կը լինի նաև նշանածդ: Նա էլի հետը կը բերի բեզ համար իրանց երկրի բարիքներից՝ և քաղցրահամ պտուղներ, և անուշաբոյր սիրուն-սիրուն ծաղիկներ, և թանկագին բարեր: Եւ մենք էլ մի այնպիսի հարսանիք կ'անենք՝ միացնելով ազգային տօնախմբութեան հետ, որ իմ թագաւորութեան մէջ միշտ հաճութեամբ յիշուի այդ օրը...: Քո հարսանիքին ամենքը՝ մեծ թէ փոքր, լիուլի բաւականութիւն պէտք է ստանան:

Մի պարզնկայ լուսնեակ գիշեր էր:

Իզոլդը՝ երբ մօտեցաւ լուսամտին, մնաց հիացած ձիւնէ սաւանի մէջ փաթաթուած բնութեան գեղեցկութեան վրայ:

Լուսնի կաթնագոյն շողերից ձիւնը փայլում ու լոյս էր սփռում ամեն կողմը:

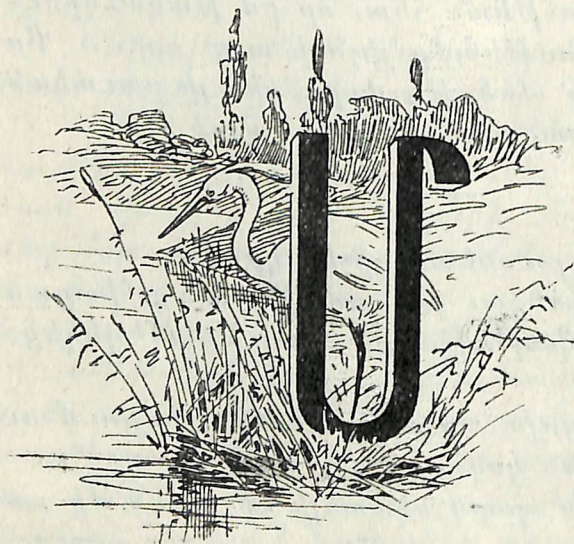
Յերեկուայ նման պարզ նկատելի էր ամեն մի առարկայ:

Սաստիկ սառնամանիքից զանազան նկարէն ձևեր, սիրուն-սիրուն ոստիկ ու աստղիկներ և ամենանուրբ

սլաքներ էին ձևակերպուած լուսամտի ապակիների վրայ։
Այդ հիանալի տեսարանից յափշտակուած Իզուլը
նայում էր, նայում ու չէր կշտանում, անքան հրա-
շալի էին բնութեան այդ գարմանալի խաղերը։

Բնութեան այդ գեղեցկութիւններից տարուած
Իզուլը սկսեց ուրախ-ուրախ խօսել ինքնիրան հետ.

«Հարսանիքիս այնպիսի զգեստ կը հագնեմ, ինչպէս-
որ հայրենիքիս բնութիւնն է. վերնազգեստս կը լինի
այնպէս սպիտակ, ինչպէս-որ մեր դաշտերի անապա-
կան ձիւնն է. թիկնոցս մեր ծովի նման կապտագոյն կը
լինի, իսկ գլխազարդս՝ հիւսուած այնպիսի բարակ ու
նուրբ թելերից, որ նմանուի սառնամանիքից գոյացած
այս գեղեցիկ նկարներին, և սրանց նման էլ այնպէս
փայլի ու շողշողայ, ինչպէս-որ պարզնկայ լուսնեակ
գիշերը նոր եկած ձիւնի թերթեփներն են փայլում ու
փելքստին տալիս լուսնի շողերի տակ»։

իւս օրը Իզուլը կան-
չել տուաւ պալատա-
կան դերձակուհուն և
պատմեց նրան, թէ
ինքն ինչպիսի հա-

գուստ կը փափագէր ունենալ հարսանիքին։
Թագաւորի աղջկայ պատուէրների մեծ մասը շատ

շուտ և համարեալ իսկութեամբ կատարեց դերձակու-
հին, որի կարած վերնազգեստն այնպէս մաքուր սպի-
տակ էր, որ նոր եկած ձիւնից չէր տարբերվում.
Թիկնոցի գոյնը իսկևիսկ ծովի գոյնն էր յիշեցնում։

Սակայն դերձակուհին այդ երկու բանը որքան
հեշտութեամբ էր գլուխ բերել, այնքան էլ դժուարու-
թեան էր հանդիպել գլխազարդը շինելիս. ոչ մի կերպ
չէր յաջողուել այնպէս պատրաստել գլխազարդը, որ նա
նմանուէր սառնամանիքից գոյացած սիրուն աստղիկ-
ներին ու բարակ սլաքներին։

Ոչ-ոք չէր կարողանում գլխի ընկնել թէ ինչից և
ինչպէս պէտք է պատրաստել մի այդպիսի գլխազարդ։

Մարդիկ ուղարկեցին ամեն կողմը կոչ անելու՝ մեծ
վարձատրութիւն խոստանալով այն մարդուն, ով կարո-
ղանար այդ զարդը պատրաստել Իզուլի ուզածին պէս։

Ոչ-ոք արձագանք չտուաւ այդ կոչին. ոչ-ոք չկա-
րողացաւ գոնէ մօտաւորապէս մի այդպիսի բան հնարել։

Վերջապէս մի օր պալատ եկաւ՝ շատ տեղեր ման
եկած, շատ չար ու բարի տեսած մի ծերունի։ Սա
յայտնեց որ ինքը կարող է ձեռք բերել այդ զարդը, ե-
թէ ժամանակ տան իրան։

— Այստեղից շատ հեռու հարաւում, մի մեծ գետի
ափին, — ասաց ծերունին, — անթիւ ու անհամար քանա-
կութեամբ սպիտակ տառեղներ են ապրում բոլորովին
ազատ ու ապահով։ Եւ որովհետև այդ թռչունների մի-
սը ուտելու համար անպէտք է, այդ պատճառով ոչ-ոք
նրանց ձեռք չի տալիս։ Ամեն տարի գարնան սկզբին
այդ թռչունների լերկ գլխի վրայ աղուամազ է բուս-
նում, որ կարճ միջոցում դառնում է մի սիրուն, բար-
ձրը, երկարաւուն ու շատ քնքուշ փնջիկ։ Ահա այդ փնջ-
իկի փետուրները այնպէս նուրբ ու բարակ են, ինչպէս
որ շաղ-գնացող շերամի որդան առաջին շողինքը։ Պէտք

է շտապել, որովհետև այնտեղ, ուր ապրում են այդ թռչունները, գարունը շատ շուտ է սկսվում: Եթէ հիմա, առանց ուշանալու, անմիջապէս ճանապարհ ընկնեմ, ճիշտ գարնան սկզբին այնտեղ կը լինիմ: Երբ...

Իգուզը՝ որ հետաքրքրութիւնից փայլուն աչքերով ու ամենայն ուշադրութեամբ լսում էր ծերունուն, իսկոյն ընդհատեց նրան, բացականչելով.

— Ուրեմն շուտ, առանց ըռպէ կորցնելու իսկոյն ճանապարհ ընկիր:

— Երբ ձեռք բերեմ այդ փետուրէ չնաշխարհիկ փրնջիկը, — ընդհատուած խօսքը շարունակեց ծերունին, — և վրան ամրացնել տամ մանրիկ-մանրիկ աղամանդներ, ահա միայն այն-ժամանակ կը ստացուի իսկևիսկ այն զարդը, ինչ որ պատկերացնում է իրան մեր բարի իշխանուհին:

— Սակայն ի՞նչպէս պէտք է ձեռք բերես այդ չնաշխարհիկ փնջիկը, — հարցնում է ուրախ ու հիացած Իգուզը:

— Շատ պարզ կերպով, — ասում է ծերունին և Իգուզի ականջին շնչում. — դրա համար հարկաւոր կը լինի միայն մի հատ սպիտակ տառեղնիկ սպանել:

— Սպանել... սարսափահար բացականչեց Իգուզը և գլխով բացասական նշան արաւ, տխուր հառաչեց ու կամաց, հազիւ լսելի ձայնով արտասանեց.

— Ո՛չ, ո՛չ, պէտք չէ այդպիսի գնով ձեռք բերած զարդը... Այո՛, ինձ հարկաւոր չէ այն զարդը, որ պէտք է թաթախուած լինի անմեղ արիւնով: Կն՛ս, հարկաւոր չէ, ասում եմ:

Ծերունին գլուխ տուաւ ու հեռացաւ:

Իգուզն ամբողջ գիշեր աչքը չկացրեց:

Խիղճն ասում էր.

«Եթէ համաձայնես՝ թէ անագնիւ ու անխիղճ բան արած կը լինիս և թէ վիրաւորած ծնողիդ քնքով

ու բարի սիրտը: Չէ՛-որ նա անչափ շատ է հաւատում քեզ և վստահ է քո խոհեմութեան վրայ: Եթէ ձեռք էլ բերես, նա անպատճառ կարգելէ քեզ վրադ կրելու մի զարդ, որ այդպիսի ծանր գնով է ձեռք բերած»:

Իսկ սիրտն էլ ասում էր.

«Սակայն ի՞նչ քան գեղեցիկ ու հրապուրիչ բան կը լինի այդ չնաշխարհիկ զարդը, ինչպէս պատմում էր ծերունին»...:

«Սպիտակ տառեղնիկ... — մտմտում էր Իգուզը՝ յիշելով ծերունու խօսքերը. — նրանց միւսը ուտելու համար անպէտք է, դրա համար էլ ոչ-ոք չի դիպչում նրանց... Իսկ երբ ձեռք բերուի փնջիկն ու մանրիկ-մանրիկ աղամանդներով զարդարուի, ճիշտ այն դուրս կը գայ, ինչ որ երազում ու փափագում էի»...:

Միքիչ յետոյ նրա աչքին պատկերացաւ ամեն բան՝ և՛ մօտակայ գարնանը տեղի ունենալիք չքեղ տօնախմբութիւնը, և՛ իրա նշանածը, և՛ ձիւնի նման սպիտակ վերնազգեստը, և՛ ծովի նման կապտագոյն թիկնոցը, և՛... մանրիկ աղամանդներով շողշողուն սպիտակ գլխազարդը...:

«Սպանել մի հատ, — շարունակեց Իգուզն իրա մըտքումը. — միայն մէկ հատ»...:

Եւ նա փոքրաւփոքր սկսեց հաշտուել սպանման տգեղ մտքի հետ:

Մի հատ թռչուն սպանելը այլևս այնքան սոսկալի չթուաց, ինչպէս որ սկզբում թուացել էր նրան:

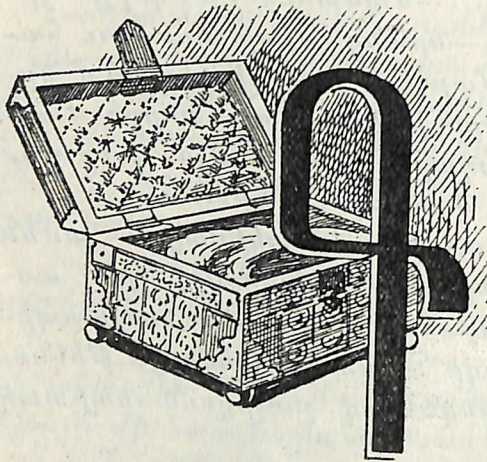
Եւ Իգուզի մտքովն անցաւ.

«Ի՞նչ հրաշալի բան կը լինի այդ հարսանեկան զրլխազարդը, ու ի՞նչպէս գոհ կը մնայ նշանածս, երբ նրա աչքում աւելի գեղեցիկ երևամ այդ չնաշխարհիկ գլխազարդով»...:

Իգուզն այդպէս մտմտալով ինքնիրան հետ, հետ-

ըզհետէ աւելի ու աւելի ընկաւ մտքի ետևից:
Երկար մտատանջութիւնը յետոյ վերջապէս վճռեց
իրա անելիքը:

Հէնց-որ առաւօտ եղաւ, Իգուլը կանչել տուաւ ծե-
րունուն և հրամայեց անմիջապէս ճանապարհ ընկնել:
— Բայց տես, — խստութեամբ պատուիրեց նրան իշ-
խանուհին, — հայրս չպէտք է իմանայ որ այդ զարդը
ձեռք բերելու համար պէտք է տառեղնիկ սպանուի:

* * *

արունն արդէն հասուէ-
հաս էր:

Կղզու ամբողջ ազգա-
բնակութիւնը՝ մի սիրտ
ու մի հոգի դարձած, ա-

մենայն եռանդով պատրաստութիւն էր տեսնում մո-
տեցող ազգային տոնախմբութեան համար, բայց այս
անգամ նմանը դեռ չեղած տոնախմբութեան. որով-
հետև այդ ժողովրդական հանդէսի հետ միաժամանակ
պէտք է կատարուէր նաև իրանց բարի և սիրելի թա-
գաւորի աղջկայ հարսանիքը:

Ծերունի թագաւորը՝ ի-պատիւ իր սիրելի աղջկայ,
բարիք էր խոստանում ամենքին ու խնդրում՝ որ այդ
օրը սրտանց և անկեղծօրէն ուրախանան իրա հետ:

Եւ բարի թագաւորի այդ փափագը կատարվում էր
ճշտութեամբ. ամենքը ևս ուրախ էին արդէն:

Միայն Իգուլը չէր մասնակցում յատկապէս իրա

համար կատարուող այդ ուրախութիւններին: Նա շատ
տխուր էր և մտազբաղ:

Իշխանուհին արդէն զղջացել էր արածի վրայ և ան-
չափ ցաւում էր որ թոյլ էր տուել իրան անձնատուր
լինել դատարկ փառասիրութեան զգացմունքին: Բայց
արդէն ուշ էր այդ զղջալը. եղածը եղել-պըծել էր. այլ-
ևս անկարելի էր ուղղել արած սխալը:

Իգուլը թէպէտ շատ էր աշխատում չմտածել այդ
մասին, սակայն նրան չէր յաջողվում այդ:

Կղզին սկսեց հետզհետէ ծածկուել զարնան կանան-
չով. ծովը կատաղի չէր այլևս, այլ միայն ուրախ աղ-
մկում էր:

Ամեն կողմից սկսել էին գալ արքայազունները. սա-
կայն գլխազարդի գնացող ծերունին դեռ չէր երևում:

Եւ այդ բանի համար Իգուլը գոհ էր: Նա արդէն
սկսել էր մտածել՝ թէ ինչով փոխարինէ գլխազարդը:

Ողջամբ տեղ հասաւ նաև թագաւորազն Սագիրը
իր բազմաթիւ շքախմբով ու թանկագին ընծաներով:

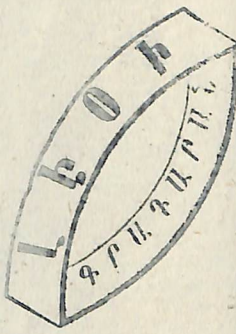
Արդէն որոշուած էր հարսանիքի և ազգային տո-
նախմբութեան օրը, որովհետև թէ հանդէսի և թէ հար-
սանիքի համար համարեա ամեն բան պատրաստ էր:

Հարսանիքի նախորդ իրիկունը հեռու տեղից եկող
մի նաւ մտաւ նաւահանգիստ և խորիսխ գցեց. իսկ մի
կարճ միջոցից յետոյ էլ պալատ եկաւ գլխազարդի
գնացող ծերունին: Նա խոնարհ գլուխ տուաւ Իգուլին
և լուռ մեկնեց նրան մի ոսկեգօծ տփիկ:

Իգուլը ևս լուռութեամբ վերցրեց տփիկը, բայց երբ
կափարիչը յետ տարաւ, զարմանքի ու հիացմունքի ճիչ
արձակեց:

— Ո՛ր, սրպիսի գողտր... Ինչ աննման բան...:

Տփիկի յատակը պատած էր մոյզ թաւիշով, իսկ
վրան դրած չնաշխարհիկ զարդը՝ աղուամազի նման

քնքուշ և նոր եկած ձիւնի պէս սպիտակ:

Գլխազարդի վրայ տեղ-տեղ՝ հազիւ նշմարելի, փակցրած բազմաթիւ մանրիկ ազամանդներն այնպէս էին շողշողում, պէծին-պէծին անուամ, ինչպէս-որ ձիւնն է փայլում ու փելքստին տալիս արևի տակ:

Դժուար էր մի աւելի շքեղ բան երևակայել, որ այդպէս իսկութեամբ ներկայացնէր բնութեան քմահաճոյքի խաղերից մինը:

Գլխազարդը հէնց այն էր, ինչ որ Իգուզը երազել էր և երիտասարդական վառ երևակայութեամբ պատկերացրել իրան:

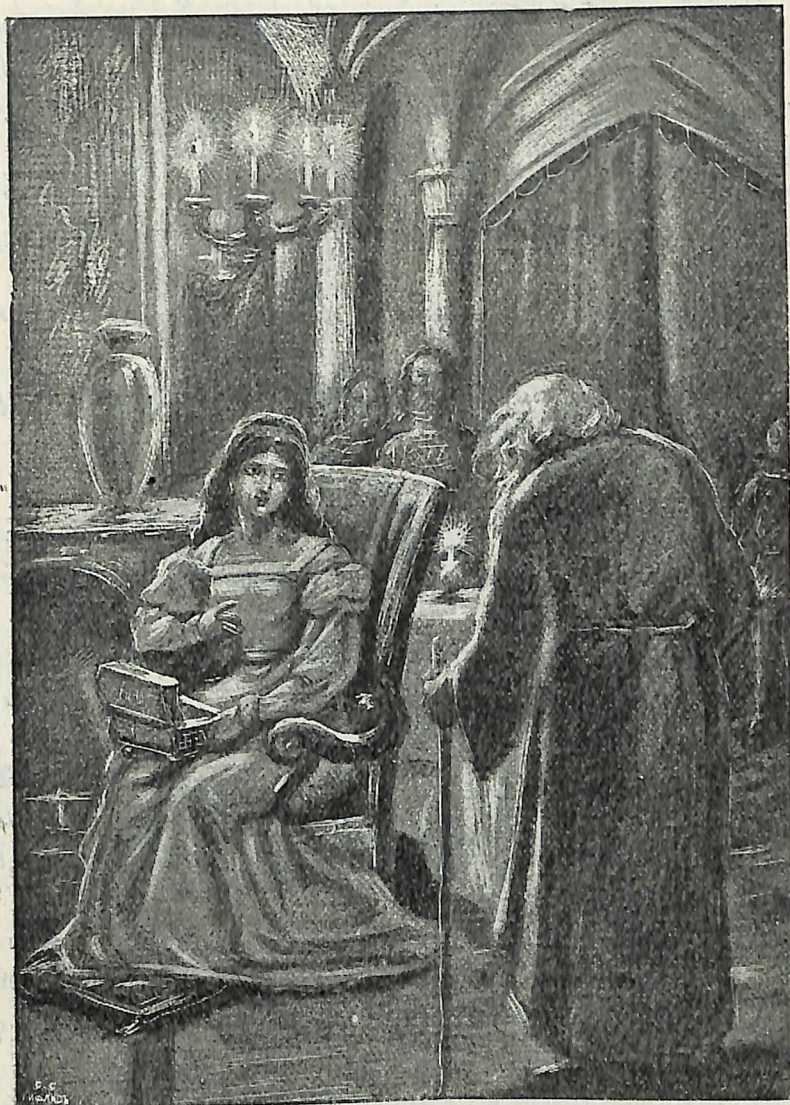
— Ո՛հ, ինչ գեղեցիկ է, — նորից բացականչեց նա հիացած. — ինչքան հրաշալի... և ինչքան էլ սիրուն է... :

Բայց Իգուզը՝ մի բան մտաբերելով յանկարծ տրխրեց. նա մի բոլորով փակեց աչքերը, ապա բանալով՝ դիմեց ծերունուն և յուզուած ու զոզացող ձայնով հարցրեց:

— Եւ դու... դու սպանեցիր տառեղնիկին:

— Այո՛, իշխանուհին ապրած կենայ, — պատասխանեց ծերունին անվրդով. — սպանեցի, որպէզի նրա գլխի վրայից պոկէի փետուրէ փնջիկը: Եւ պոկեցի ու տարայ մի մեծ քաղաք, ուր գիտեն ոսկուց ու զանազան թանկագին քարերից այդպիսի գեղեցիկ զարդեր չիսնել: Ով տեսնում էր, մնում էր հիացած փետուրների նրբութեան ու գեղեցկութեան վրայ: Շատ երիտասարդ կանայք ու օրիորդներ, շատ հարուստ վաճառականներ և այլ զասակարգի ունեւոր մարդիկ գալիս էին մօտս փնջիկը տեսնելու: Եւ դրանք ամենքն էլ՝ առասպելական բարձր գին առաջարկելով, խնդրում-աղաչում էին որ ծախեմ իրանց վրայ, սակայն ո՛չ մի գնով ես չհամաձայնեցի, իշխանուհի:

— Շնորհակալ եմ, — կամաց շշնջաց Իգուզը:

Ռսկեզօժ «փիկը»:

—Այդ մեծ քաղաքում շատ որոնելուց յետոյ,—խօս-
քը շարունակեց ծերունին,—վերջապէս գտայ մի յայտ-
նի և առաջնակարգ հմուտ վարպետ, որին պատմեցի
ուղածդ, և ահա ինքդ տեսնում ես, իշխանուհի, թէ ինչ
է պատրաստել նա և թէ որքան լաւ եմ ըմբռնել քո
միտքը,—ասաց ծերունին և հպարտութեամբ մատնա-
ցոյց արաւ տփիկի մէջ գետեղած շողշողուն գլխա-
զարդը:

—Շնորհակալ եմ,—նորից ասաց իգուլը և փակեց
տփիկը:

Իգուլի ձեռքերը դողում էին սաստիկ յուզմունքից:

* * *

Միւս օրը անթիւ բազմութիւն հաւաքուեց պալա-
տի առաջ հանդիսավայրում՝ նորապսակներին շնորհա-
ւորելու:

Հանդիսականները՝ ձեռքներին բռնած կանանչ ոստ
ու ծաղիկները օգում շարժելով սրտապին ողջունում
էին երջանիկ զոյգին:

Սմեն կողմից լսվում էին բարեմաղթութիւններ.

—Ապրած կենայ մեր բարի թագաւորը... Կեցցէ
մեր սիրելի իշխանուհին... Կեցցէ թագաւորազն Սա-
գիրը... Կեցցեն շատ տարիներ...:

Երկրի հնաւանդ սովորութեան համաձայն թագա-
ւորը պէտք է բռնէր աղջկայ ձեռքը և ժողովրդի ներ-
կայութեամբ տալով փեսային՝ օրհնէր երիտասարդ զոյ-
գին:

Սհագին բազմութիւնը անհամբեր և մեծ հետա-
քրքրութեամբ այդ աւանդական արարողութեանն էր
սպասում: Հէնց-որ հօր ու աղջկան տեսան կռնաբռու-
նուկ, սքանչացումի ճիշ արձակեցին ու մնացին արձա-
նացած, այնքան գեղեցիկ էր իգուլը հարսանեկան զգես-

Հայր աղջկայ ձեռք օտխա է փետային:

տով: Այդ բոլորէին նա նմանում էր չորս կողմը թագա-
ւորող ու ժպտող սիրուն գարնան:

—Կեցցէ... կեցցէ,— ձայնեցին ամենքը միաբերան:

Ծերունի թագաւորը աղջկայ ձեռքը տալով փե-
սային՝ ասաց.

—Օրհնում եմ ձեզ, գաւակներս. բաղդաւոր լինիք,
մի բարձի ծերանաք. շատ ապրիք ձեր ժողովրդի օգուտի
և բարօրութեան համար:

—Ամէն,— լսուեց ամեն կողմից:

Երաժիշտներն սկսեցին նուագել. չորս կողմից լսե-
լի եղան ուրախ, ցնծագին աղաղակներ ու սրտագին
բարեմաղթութիւններ:

Հանդիսականներն սկսեցին մէկ-մէկ մօտենալ և
շնորհաւորել նախ թագաւորին, ասելով՝

—Աչքդ լնյս, մեր բարի թագաւոր, և ապա դառնա-
լով նորապսակներին՝

—Երջանիկ զոյգ լինիք,— բացականչում էր և նրանց
ոտերի տակ գցում ձեռքի կանանչ ոստն ու ծաղիկնե-
րը, կամ գանազան խոտերից ու մամուռից հիւսած պը-
սակը. մէկ խօսքով՝ այն ամենը, որ ցանկալի գարունը
պարգևել էր իրանց ծննդավայրին:

Հնչեցին փողերը. նորից լսուեցին ցնծագին ուրա-
խութեան ձայները...: Եւ այդպէս շարունակուեց ուրա-
խութիւնն ու կերուխումը ամբողջ երեք օր և երեք
գիշեր:

Չորրորդ օրն սկսեցին պատրաստութիւն տեսնել՝
նորապսակներին ճանապարհ գցելու:

Բոլոր հանդիսականները՝ մեծ ու փոքր, տղամարդ
թէ կինարմատ, միասին ուրախ երգելով առաջնորդե-
ցին նորապսակներին դէպի նաւահանգիստ, ուր խա-
րիսի գցած սպասում էր արքայական զարդարուն նաւը:

Ուրախութիւնն ու կերուխումը նաւի վրայ ևս շա-

րունակուեց մինչև երեկոյ:

Մութն ընկնելուն պէս վառեցին նաւի վրայի և
թէ նրա շուրջը կախոտուած գոյնզգոյն լապտերները,
որոնք արտացոլալով ջրի մէջ, խաղում էին մեղմ ա-
լիքների հետ: Այնպէս էր թվում թէ նրանք ևս կամե-
նում էին բարձրանալ նաւը՝ մասնակցելու ընդհանուրի
ուրախութեանը:

Հարսնևորների բաղդից ծովն այդ երեկոյ սովորա-
կանից աւելի խաղաղ էր:

Գարնանային անամպ երկնակամարի վրայ հեզիկ-
մեղմիկ փայլում էին լուսինն ու պայծառ աստղերը:

Նաւապետի նշանի վրայ բարձրացրին խարիսխը:

Նաւը երբ մեղմօրէն շարժուեց տեղից և ուղղուեց
դէպի բաց ծովը,

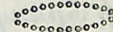
—Բարի ճանապարհ, բարի ճանապարհ,— բացական-
չեց ծովեզրին կանգնած ժողովուրդը միաբերան:

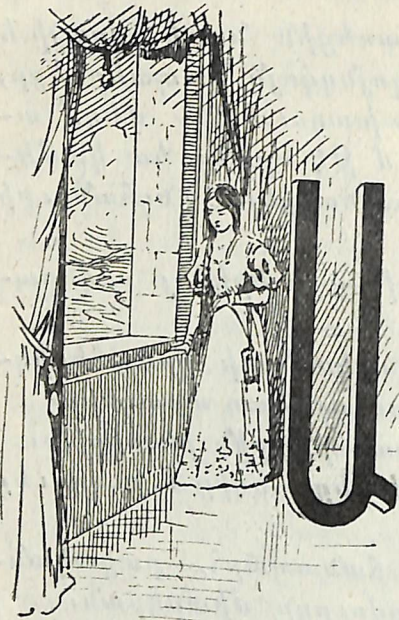
Իսկ նորապսակները՝ թաշկինակնին փողփողելով
օգում շնորհակալութիւն էին յայտնում իրանց ողջերթ
մաղթողներին:

Երբ արքայական նաւը՝ բոլոր առագաստները պար-
զած ու յաջողակ հողմից մղուած, առաջ սլանալով տա-
րաւ թանկագին բեռը, ժողովուրդը՝ նախքան ցրուելը,
բարոյական պարտք համարեց սրտագին շնորհակալու-
թիւն յայտնել իրանց բարի թագաւորին:

Ծերունի թագաւորը որ մի տեսակ թմրութեան
մէջ էր ընկել, ժողովրդի արտայայտած այդ անկեղծ
շնորհակալութիւնից կենդանութիւն ստացաւ ու զգաց
որ ինքը մենակ չի լինելու, այլ միւս գաւակների—իր
սիրելի ժողովրդի հետ:

Եւ նա ուրախ ու գոհ սրտով վերադարձաւ պա-
լատ:

Բ

յդ օրից տարիներ էին անցել:

Իզոլդն արդէն միքանի գաւակների մայր էր:

Այն երկիրը, ուր հարս գնաց Իզոլդը, ամենևին նման չէր նրա հայրենիքին:

Նոր հայրենիքում երբէք ձիւն չէր գալիս. դաշտ ու անտառ, անդ ու անդաստան՝ տարին-տասներկու ամիս ակնապարար տեսարաններ էին ներկայացնում. իսկ տաք ու կաս-կապոյտ ծովը բնքուշ ծփանքով գնում էր ու գալիս, նորից յետ դառնում, բայց հետինհետ կրկին վերադառնում և իւրաքանչիւր վերադարձին բնքաբար բաղխում ավերին, որոնք ծածկուած էին գինեւէտ այգիներով, պտղառատ պարտէզներով ու բուրաւէտ ծաղկոցներով:

Բացի դրանից նոր հայրենիքի ժողովուրդը աւելի ազատ էր ապրում. այդտեղ մարդիկ աւելի գոհ էին իրանց կենցաղից, բան հիւսիսում: Այդտեղ ծովը ևս շատ աւելի գեղեցիկ էր, աւելի հրապուրիչ, երկինքն աւելի պարզ, աստղերն աւելի պայծառ. իսկ թռչունների

երգը հնչում էին էլ աւելի ուրախ ու անհոգ:

Սակայն չնայելով այդ ազատութեան, երկրի բնական կախարդիչ գեղեցկութիւններին և թէ ընտանեկան կատարեալ բաղաւորութեան, բայց ևայնպէս Իզոլդը գոհ չէր. նրան ինչ-որ պակասում էր:

Նա շատ անհանգիստ էր. նա ոչ մի բանով չէր կարողանում սրտանց ուրախանալ, ո՛չ մի բանով չէր փարատվում նրա վիշտը, այլ բանի գնում՝ աւելանում էր և կապարի նման ճնշում նրա կուրծքը:

Ծերունի հօրը տեսնելու փափագին աւելացաւ նաև հայրենիքի կարօտը:

Եւ Իզոլդի սիրտը, հոգին ու միտքը միացած իրար հետ՝ բուռն թափով ձգտում էին դէպի հայրն ու հայրենիքը:

Թագաւորազն Սագիրը երբ իմացաւ ամուսնու սրտի փափագը, ո՛չ-միայն չընդդիմացաւ, այլ ընդհակառակը՝ ամեն կերպ աշխատեց որ նա ըստէ առաջ գնայ ծնողի ու հայրենիքի կարօտն առնի:

Եւ գարնան սկզբին Իզոլդը ճանապարհ ընկաւ դէպի հօրանց տուն:

Իզոլդին հօրանց տանող նաւը քանի առաջ էր ընթանում, հողմն այնքան աւելի էր սաստկանում, երկինքն աւելի մթնում ու մոխրագոյն դառնում և հետզհետէ աւելի ու աւելի զգալի էր դառնում ցուրտը:

Եւ այդ շատ հասկանալի է. որովհետև Իզոլդի ծնրն-դավայրում չէր վերջացել ձմեռը: Սառուցը նոր-նոր էր սկսել ճեղքուածներ տալ. իսկ ծովը դեռ ծածկուած էր ձիւնի հաստ շերտով: Սակայն չնայած այդ բանին՝ ծանօթ վայրերի տեսքից Իզոլդի սիրտը թունդ ելաւ. նա ճշմարիտ ուրախութիւն զգաց և սկսեց հեշտութեամբ շնչել հայրենիքի կենսատու օդը:

Ծերունի թագաւորի ուրախութիւնն անչափ եղաւ,

երբ յանկարծ, անսպասելի կերպով տեսաւ իր սիրելի գաւակին:

—Ահ, իմ սիրոն, իմ աննման գաւակս,—բացականչեց ծերունին և գիրկն առաւ աղջկան.—ինչ անսպասելի ուրախութիւն ծերունի հորդ համար...: Ես յոյս չունէի թէ նորից կ'արժանանամ քաղցր տեսութեանդ: Արդէն շատ եմ ծերացել. սկսել եմ շուտ-շուտ հիւանդանալ: Վախենում էի թէ մի գուցէ մեռնեմ առանց քեզ նորից տեսնելու երջանկութիւնն ունենալու...: Անոյշ գաւակս, ուրեմն առաջուայ նման էլի՞ սիրում ես ծերունի հայրիկի...: Ասել է՝ չե՞ս մոռացել ինձ:

—Ա, սիրելի հայրիկ, ի՞նչ ես ասում. մի՞թէ կարելի է ծնողին մոռանալ, այն էլ քեզ պէս բարի ծնողին: —Իմ քնոցը, իմ անոնջ գաւակս...:

Եւ ամբողջ օրերով հայրը չէր հեռանում աղջկայ մօտից, նոյնիսկ գիշերներն մեծ մասն էլ նստած նրա անկողնու մօտ, շարունակ հարցուփորձ էր անում, թէ ինչպէս է ապրել ամուսնու, նրա ծնողների հետ և առհասարակ զո՞հ է նոր կեանքից, և կամ թէ պատմում էր իրա մասին՝ իրա մենակութեան, իրա քաշած կարօտի մասին...:

Իզուրը բնում էր այն սենեակում, ուր անց էր կացրել անհոգ մանկութիւնը:

Ամեն օր անկողին մտնելիս նա մտաբերում էր իր նախկին կեանքը—իրա մանկութեան, պատանեկութեան անգին ու անմոռանալի օրերը:

Այդ քաղցր յուշերից իզուրի հոգին աւելի ու աւելի էր խաղաղվում: Նա հետզհետէ աւելի լաւ էր զգում իրան. թախիժը տեղի էր տալիս ուրախութեան, և նա զառնում էր նախկին ժպտուն, ուրախ ու ծիծաղկոտ իզուրը:

Պարզնկայ լուսնեակ գիշեր էր:

Թէպէտ վաղուց էր ինչ իզուրը անկողին էր մըտել, բայց քունը մօտ չէր գալիս նրա սիրուն աչերին: Ուստի նա վեր կացաւ տեղից և գնաց դէպի այն լուսամուտը, որտեղից երևում էին ձիւնապատ լեռները, ամենի ապառաժներն ու հայրենի ծովը...:

«Շուտով այստեղ էլ գարուն կը լինի,—ժպտալով ասաց իզուրը.—սառուցն արդէն հալ է ընկել...: Ապառաժները շուտով կը ծածկուեն մամուռով, իսկ դաշտերը՝ կանանչով»...:

Եւ իզուրը խորասուզուելով անցեալ քաղցր յիշողութիւնների մէջ, մտաբերեց հայրենի այն գարունը, որ ինքը վերջին անգամ տեսաւ, երբ նշանած աղջիկ էր. յիշեց նաև այն սառնամանիք գիշերը՝ այդ օրուայ նման պարզնկայ լուսնեակ գիշերը, երբ ինքը՝ էլի այդպէս լուսամտի առաջ կանգնած, դիտում էր շրջակայքն ու մտմտում հարսանեկան հագուստի մասին...:

«Ձիւնի պէս սպիտակ վերնագգեստ... ծովի գոյնի նման կապտագոյն թիկնոց... սառնամանիքից գոյացած աստղ ու սլաքների պէս շողշողուն գլխազարդ»...:

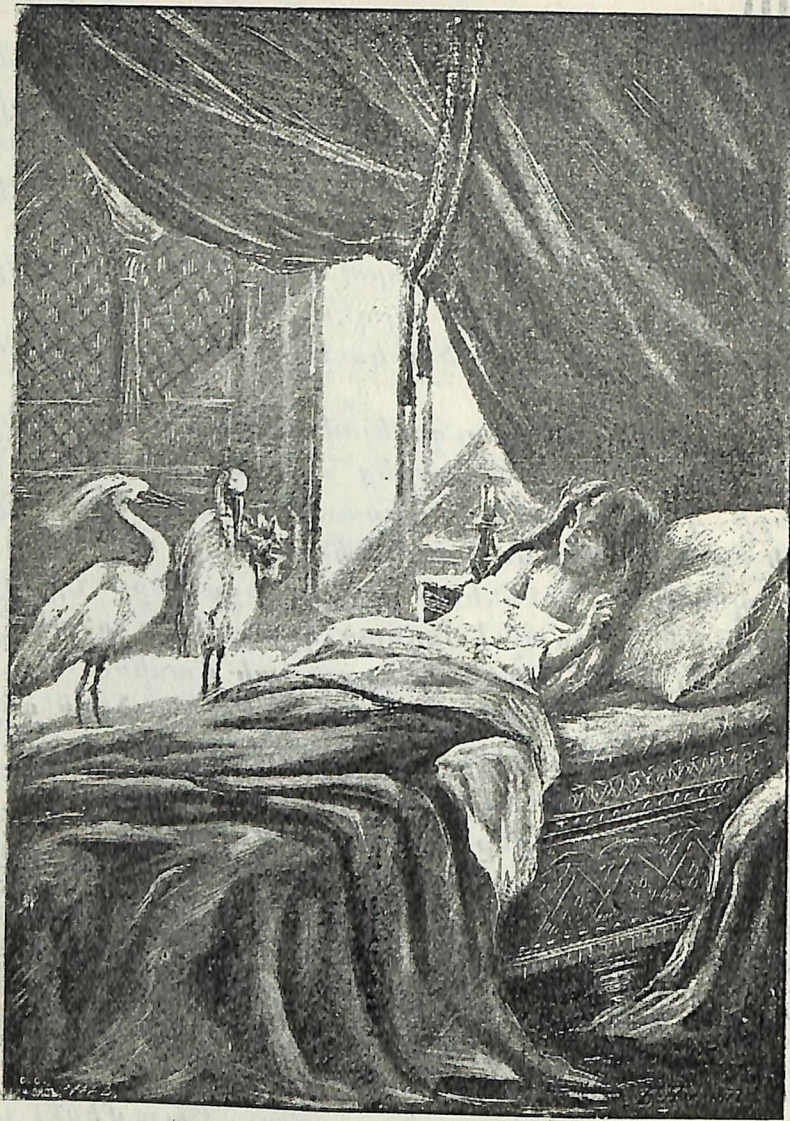
Իզուրն այդ ամենը մտաբերելով ժպտաց:

«Ո՛րքան ջահէլ էի այն-ժամանակ ու ինչքան թեթեամիտ...: Ախ, մանաւանդ այն անսիրտ, այն անզուրթ ծերունին, որի խօսքերից հրապուրուելով այնքան յիմարացայ, որ սպանել տուի խեղճ տառեզնիկին»...:

Նա էլի շատ ու շատ բան յիշեց անցեալից և այդ մտածմունքներով գնաց-մտաւ անկողին:

Միբիչ յետոյ նրա քունը տարաւ: Բայց մէկէլ յանկարծ իզուրին այնպէս թուաց թէ մէկը զրդելով ուսը՝ զարթեցնում է իրան:

Իզուրն աչքերը բաց է անում:

Տառեղները սխալի հայեացքով Իզոլդին էին նայում:

Լուսնի կաթնագոյն շողերից ամբողջ սենեակը ցերեկուայ նման լոյս էր:

Իզոլդի անկողնու մօտ երկու մեծ, սպիտակ թռչունն իրանց խոշոր ու տխրալի աչերով Իզոլդին էին նայում:

Թռչուններից մէկի գլխին մի բարակ, նուրբ ու սլաքանման թելից կազմուած սպիտակ փնջիկ կար, իսկ միւսի կտուցի մէջ աստղանման երկու կարմիր ծաղիկ, որոնց միջուկը սև էր ածուխի պէս:

Իզոլդի սիրտը դող ընկաւ. նա իսկոյն վեր թռաւ, նստեց տեղի մէջ և վախեցած աչքերով սկսեց դիտել թռչուններին:

Տառեղներից մինը՝ կտուցով բռնած ծաղիկները գցելով Իզոլդի գոգը, ասաց.

— Թագաւորի աղջիկ, ահա, վերցրու այդ ծաղիկները, որ մեր քոյր ու եղբայրների արիւնից են բուսել: Մենք յատկապէս քեզ համար բերինք այդ ծաղիկները, իշխանուհի:

Իզոլդը առանց ձայն-ձայրտուն հանելու, տարուբերվում էր երկիւղի ու տարակուսանքի մէջ:

— Մեզ համար ապրում էինք ազատ ու ապահով, — խօսքը շարունակեց տառեղնիկը. — ոչ-որ վնաս չէր տալիս մեզ, ինչպէս և մենք չէինք վնասում ոչ-որի: Շատ կարելի է թէ մենք ամենքս մինչև հիմա էլ ապրելիս լինէինք ազատ ու ապահով, եթէ դու, թագաւորի աղջիկ, քմահաճոյքիդ բաւականութիւն տալու համար չպատուիրէիր այն անգութ մարդուն՝ սպանել մեզանից մէկին, որպէսզի նրա գլխի փետուրէ փնջիկով զարդարէիր գլուխդ: Այդ փնջիկը միայն գարնանն է դուրս գալիս մեր գլխին, այսինքն հէնց այն-ժամանակ, երբ սկսում ենք մեր բները վերանորոգել, որ ձու ածենք ու թուխս նստենք: Ուրեմն այդ փնջիկը հարսանեկան

գլխազարդ է նաև մեզ համար, որովհետև մենք էլ մեր ուրախութիւնները, մեր զուարճութիւններն ունինք: Արդեօք դու այդ գիտէիր, իշխանուհի...:

Իզոյղը մնացել էր լուռ ու գլխակոր նստած ինչպէս ամօթահար դատապարտուած:

— Թագաւորի աղջիկ, դու առաջինն եղար որ պատուիրեցիր բարբարոսաբար յափշտակել մեր հարսանեկան գլխազարդը, որպէսզի ունեցածդ բաւականութիւնների թիւը մէկով էլ աւելանար, էլ չմտածելով որ դրանով պիտի վնասես և սգի մէջ գցես ուրիշներին:

Երբ սպանել տուիր մեզանից մէկին, ահա այդ դժբաղդ օրից սկսած մեծ-մեծ քաղաքներից սկսեցին որսորդներ գալ և սպանել մեզ հարիւրներով ու հազարներով...: Մենք ստիպուած եղանք ինքնապաշտպանութեան դիմել...: Շատ աշխատեցինք, ամեն հնար գործ դրինք, որպէսզի մեր գոյութիւնը փրկելու մի ելք գտնենք և ապահովենք մեր ցեղը իսպառ ջնջուելուց, սակայն մեր ոյժերը անչափ անհաւասար էին:

Մեր թշնամիների թիւը իւրաքանչիւր գարնան աւելի ու աւելի բազմանում էր, իսկ մեր թիւը զգալի կերպով պակասում, ուստի մեր գոյութեանն սպառնացող վտանգը աւելի մեծացաւ: Արդեօք դու այդ գիտե՞ս, թագաւորի աղջիկ:

Իզոյղը դողում էր ուռի պէս. նա կամենում էր խօսել, բայց չէր կարողանում. լեզուն կապուել էր:

— Ասացի որ ապրում էինք ազատ, որևէ վտանգից ապահով ու հանգիստ, բայց դու պատճառ եղար մեր ազատութիւնը վերացնելու. դու վատ օրինակ տուիր չար մարդկանց, որոնք գալով մեզ մօտ, սկսեցին անգթօրէն ոչնչացնել մեզ...: Ինչո՞ւ, թագաւորի աղջիկ: Զէ՞-որ դու թէ սիրուն ես և թէ շատ բան ունէիր՝ ուզածիդ պէս զարգարուելու հարսանիքիդ: Ի՞նչ վնաս

կը լինէր քեզ, եթէ մի գլխազարդ պակաս կամ ուրիշ կերպ լինէր շինուած: Ինչպէս տեսնում ես՝ քո վատ օրինակով մեր ամենքիս դժբաղդութեան պատճառ դարձար: Բայց ամենից կսկծալին ան ինչ, թագաւորի աղջիկ, որ մեզ սպանում էին յատկապէս այն-ժամանակ, երբ քաղցր յոյսերով մեր բներն էինք շինելիս լինում կամ եղածները կարկատում, վերանորոգում և կամ արդէն ձագեր հանած՝ նրանց կերակրելու հոգսով էինք լինում զբաղուած: Երբ չար մարդկանց հարուածներից մահացու վէրք ստացած վայր էինք ընկնում, նրանք՝ առանց խղճի խայթ զգալու, անտարբերօրէն մօտենում էին մեզ և գլխներիցս պոկոտում մեր հարսանեկան միակ զարդը: Իսկ մեր որբ մնացած ձագերը մնալով անտէր ու անպաշտպան, օրերով քաղցած ու ծարաւ, սովամահ էին լինում տասնեակ հազարներով: Արդեօք դու այդ մասին մտածե՞լ ես, թագաւորի աղջիկ:

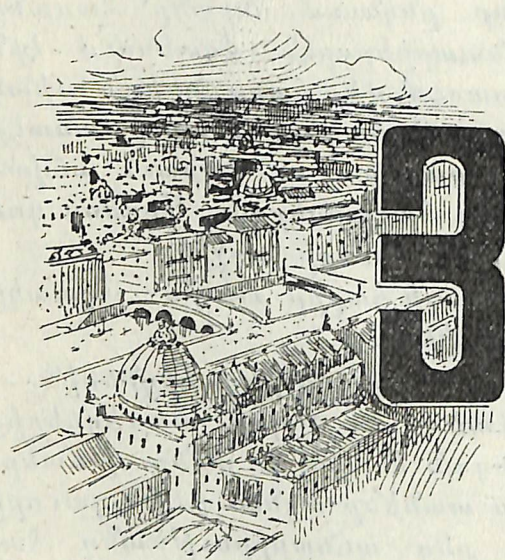
Տառեղները՝ այդ սոսկալի հարցը տալիս շեշտակի նայում էին Իզոյղի աչքերին:

— Այսօր սպանեցին մեր վերջին ցեղակիցներին... հիմա մեր ցեղն սպառուած է...: Բոլոր տառեղներից միայն երկուսս ենք կենդան մնացել և մենք թռանքեկանք, որ քեզ հետներս տանենք այնտեղ, թագաւորի աղջիկ, և ցոյց տանք քեզ պճնասիրութեանդ համար կատարուած չարիքի ցաւալի հետևանքը: Մեր քոյր ու եղբայրների անմեղ արիւնը դեռ չի սառել, նրանց տաք դիակները դեռ փռուած են գետնին...: Ա՛րի, թագաւորի աղջիկ, թռչենք-գնանք, որպէսզի ինքդ քո աչքով տեսնես ամեն բան, որպէսզի գոնէ սրանից յետոյ թէ ինքդ զգուշանաս և թէ ուրիշներին զգուշացնես այդպիսի անգութ արարքներից: Թո՞ղ մեր մահը բաւական համարուի և ուրիշների ազատութիւնը գոնէ անբռնաբարելի մնայ այսուհետև...: Այդ ծաղիկները որ

հիմա քեզ տուի, զարմանալի յատկութիւն ունին...
Վեր առ. մէկ ձեռքովդ բռնիր ծաղիկներէց մինը, միւս
ձեռքովդ էլ՝ միւսը:

Իզուրդը՝ հնազանդուելով այդ հեղինակաւոր ձայնին,
երբ մի ձեռքով վերցրեց ծաղիկներէց մինը, զգաց որ
թւեք բուսան մէջքին. իսկ միւս ձեռքով էլ երբ վեր-
ցրեց միւս ծաղիկը, իսկոյն անտեսանելի դարձաւ:

— Ուրեմն հիմա թռչենք-գնանք, միաբերան ասա-
ցին տառեղները:

* * *

անկարծ սաստիկ հողմ
բարձրացաւ:

Հեռուից ծովի աղ-
մկալից ձայներ էին
լսվում: Քամին շարու-
նակ վզզում էր և սոս-
կումն ազդող ձայներ
հանում. ծիածանը
կարմրին էր տալիս,

ամպը որոտում սաստկութեամբ, ապա հետզհետէ
բոլորովին խաղաղուեց եղանակը:

— Թագաւորի աղջիկ, — ասացին տառեղները. — նայ-
իր ներքևում երևացող մեծ քաղաքին: Այդ քաղաքը
աշխարհիս կենդրոնն է:

Իզուրդը նայեց ներքև և տեսաւ միլիօնաւոր ճրագ-
ներով լուսավառուած մի մեծ ու ընդարձակ քաղաք:

Մեր ճանապարհորդները, որոնք աներևոյթ էին ու-

րիշների համար, ներքև իջնելով անցկացան քաղաքի մի-
ջով: Մեծ-մեծ ու լայն-լայն բազմամարդ փողոցներով
անցուղարձ անողները՝ իրար դիպչելով, մէկը միւսից
առաջ ընկնելով շտապում էին զանազան ուղղութեամբ:
Այս ու այն կողմով արագ-արագ սլանում էին բազմա-
թիւ կառքեր. լսելի էին ուրախ խօսակցութեան ձայ-
ներ, բարձրաձայն ծիծաղ, երգ, նուագածութիւն...: Ան-
հոգ ու անգործ մարդիկ խանութների առաջ կանգնած՝
իրար հրելով ու հրմշտելով, աչքները չորս արած՝ ցան-
կանում էին աւելի մօտիկից տեսնել մանրիկ աղամանդ-
ներով զարդարուած սպիտակ ու քնքուշ փետուրները,
որոնք դրուած էին ներսը մոյգ թաւշապատ տփիկների
մէջ և դարսուած՝ անտեսանելի պայծառ լուսով ողողուն,
մեծ-մեծ լուսամուտների ապակէ դարակների վրայ:

— Ո՛ր, ինչ աննման բաներ... և որքան էլ գեղեցիկ
են, — բացականչում էին զարդասէր կանայք ու օրիորդ-
ները և ներս մտնելով խանութ ու իրար ձեռքից խըլ-
խելով թռչունների փետուրներից պատրաստած կանացի
զարդերը, պահանջած գինը վճարում էին անխօս և զոհ
սրտով վերադառնում իրանց տները:

Իսկ Իզուրդը՝ տեսնելով այդ ամենը, մտքումն ասում
էր.

«Այդ հօ իմ գլխազարդն է»:

— Տեսնում ես, թագաւորի աղջիկ, — շնչացին տա-
ռեղները Իզուրդի ականջին. — տեսնում ես՝ որքան յաջո-
ղակ բան ես մտածել պճնասէր կանանց և օրիորդների
համար, որոնցից շատ շատերը՝ մի հասարակ փայլուն
զարդ ունենալու տենչից մղուած, պատրաստ են մո-
ռանալ ամեն բան՝ և՛ խիղճ, և՛ նոյնիսկ բարի անուն...:
Լաւ տես բո հնարած գիւտը և տես թէ ինչ ուրախու-
թիւն է պատճառում պճնասէր թեթեամիտ կանանց...:
Բայց աւելի լաւ է որ թռչենք-գնանք և դու բո սեպ-

հական աչքով տեսնես ամեն ինչ, որ աւելի պարզ լինի բեզ համար, թէ երբեմն ինչ ծանր գնով են ձեռք բերվում այդ ու նման զարդարանքները:

Եղանակը կրկին փոխուեց ղէպի վատը. բարձրացաւ սաստիկ մրրիկ: Ամեն ինչ սկսեց աղմկել:

Խաւարը պատեց չորս կողմը:

Իզոլոն զգում էր որ մի աներևոյթ զօրութեամբ ինքը արագաբար սլանում է միշտ առաջ ու առաջ՝ անցնելով անթափանցելի խաւարի, կատաղի մրրիկի և որոտ ու կայծակ տեղացող ամպերի միջից:

Լուսաբացին երբ երկնքի մի ծայրից երևաց արեգակը, մեր ճամբորդները իրանցից ներքև տեսան մի ծաղկաւէտ հովիտ, որի միջից անցնում էր մի վարար գետ:

Ահա այդտեղ կանգ առան և սկսեցին կամաց-կամաց վայր իջնել:

Գարնան հրաշալի առաւօտ էր:

Հովիտի և հսկայ ծառերի ծաղիկներից հարբեցնող անոյշ հոտ էր բուրում:

Սակայն այդ ծաղիկների նման ծաղիկ Իզոլը չէր տեսել ոչ մի տեղ:

Նոր ծլած, ակնապարար կանանչ խոտով ծածկուած գետինը կարծես մի հսկայական կանաչ գորգ լինէր փռուած:

Գետեզրի ամբողջ երկարութեամբ բուսած եղէգները՝ գեփիւռից օրօրուելուց իրար քսուելով, այնպիսի անոյշ ձայներ էին հանում, որ ասես թէ անտեսանելի յաւերժահարսների քաղցր խմբերգ լինէր:

Ամեն կողմից հրաշալի գարնան համ ու հետ էր զգացվում:

— Թագաւորի աղջիկ, ահա այս է մեր ծննդավայրը, — ասացին տառեղները. — Տեսնում ես՝ ինչպէս գեղեցիկ է մեր գարունը: Ականջ դիր թէ որպիսի քնքշութեամբ է

կարկաչում ջուրը, ինչ բնորոշ են սրվարվում եղեգները...: Լաւ տես մեր անուշաբոյր ալուան-ալուան ծաղիկները...: Տես՝ մեր արևը փոխանակ այրելու, ասես թէ մեղմ գեփիւռի հետ խօսքը մէկ արած՝ զովացնում է կենդան արարածներին: Այնպէս չէ, թագաւորի աղջիկ, մեր գարունը շատ գեղեցիկ է:

— Այո, շատ գեղեցիկ է, — վերջապէս կարողացաւ խօսել Իզոլը. — ես իմ օրումը այսպիսի հրաշալի գարուն չեմ տեսած:

— Իսկ այնտեղ, եղէգնուտում, կամ նրանից այն կողմը, ծաղիկների ու խոտերի մէջ, ինչպէս նաև միւս կողմը՝ ծառերի տակ երևացող կոյտերն ինչ են: Նայիր և ասա:

Իզոլըն աչք ածելով մատնանշած տեղերը, պատասխանեց:

— Բամբակի կոյտեր:

— Ո՛չ, ո՛չ, չարաչար սխալվում ես, թագաւորի աղջիկ, — նկատեցին տառեղները. — նրանք ոչ թէ բամբակի կոյտեր են, այլ մեր սպանուած ցեղակիցների դիակները: Եւ գիտե՞ս ինչո՞ւ են սպանել նրանց. — որպէսզի նրանց գլխի փետուրէ փնջիկը պոկեն-տանեն՝ պճնասէր կանանց ու օրիորդների գլուխները զարդարեն...:

Անտանելի էր խեղճ Իզոլի դրութիւնը. բաւական չէ որ ամօթից չէր կարողանում տառեղների աչքերին նայել, այլ ո՛ւր էլ որ զարձնում էր հայեացքը, միմիայն արիւնաթաթախ գլուխներով սպիտակ դիակներ էր տեսնում...:

«Աստուած իմ, ինչ սարսափելի է» — ասում էր մտքի մէջ հէք աղջիկը:

Խոտերի ու ծաղիկների մէջ այս ու այն կողմը թափթրվուած հազարաւոր տառեղներից շատերն արդէն վաղուց փչել էին շունչները, շատերը հէնց նոր էին

սառել, սակայն շատերն էլ դեռ կիսամեռ, վերջին շրն-
չում կլափին էին տալիս—բացուխուփ էին անում ի-
րանց երկար կտուցնին և լուռ տանջվում:

Իզոլդին այնպէս էր թվում թէ բոլոր տառեղները
իրան են նայում յանդիմանօրէն:

«Օ, և այս բոլոր դժբաղդութիւնները... իմ մի դա-
տարկ, վաղանցուկ բաւականութեանս համար»...:

—Թագաւորի աղջիկ,—նորից խօսեցին տառեղնե-
րը,—ինքդ էլ ես տեսնում, թէ որքան թանգ արժէ քո
գլխազարդը...: Բաւական չէ որ մեզ սպանում էին, այլև
մեր անմեղ ձագուկները մեռնում էին սովից, որի հե-
տևանքը եղաւ մեր ցեղի սպառուելը...: Գիտե՞ս, հաս-
կանում ես, թագաւորի աղջիկ, թէ ինչ ասել է մի ամ-
բողջ ցեղի իսպառ շնջուելը աշխարհի երեսից, և այն
էլ... մի հատ գլխազարդի համար:

Իզոլդը այլևս չգիտէր իրա անելիքը. նա ոչ-միայն
չէր համարձակվում տառեղներին նայել՝ գոնէ մի բե-
րան անկեղծօրէն ներողութիւն խնդրելու իր կատարած
սխալի համար, այլև դժուարանում էր մանաւանդ իրա
շուրջը դիտել. որովհետև ուր աչքը դարձնում էր, միայն
դիակ, դիակ, դիակ էր տեսնում և քարուքանդ արած
աւերակ բներ...:

Եւ սակայն սաստիկ տենչում էր Իզոլդը մի այլ
կենդան արարած տեսնելու, մի ուրիշ ձայն լսելու, քան
տառեղների յանդիմանութիւնները, որոնցից արիւնը
սառչում էր երակների մէջ:

—Շատ էլ հեռու չէ այն-ժամանակը,—շարունակեց
տառեղներից մինը,—երբ այստեղ ևս գուարթ կեանքի
ու անկեղծ ուրախութեան ճիչեր էին լսվում ամեն
կողմից...: Բայց այդ ամենն անցան անդարձ, անդառ-
նալի կերպով. ուրախ ճիչերը տեղի տուին վշտի և լաց
ու կոծի հառաչանքներին: Իսկ հիմա ոչ-միայն չի լրս-

վում ուրախ ճիչ, այլ, աւանդ, մի հատ ողբացող էլ չկայ,
որ դառնագին սգայ մեր ցեղի անդարձ կորուստը...:
Թագաւորի աղջիկ, արդեօք լսում ես որևէ այլ ձայն,
տեսնում ես այստեղ որևէ այլ բան, բացի մահից...:

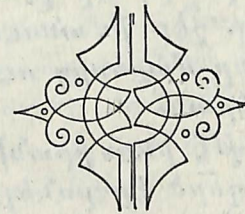
Տառեղների ամեն-մի խօսքը սուր սլաքների պէս
ծակծկում էին խեղճ աղջկայ սիրտը: Տեսածը իրա
թեթևամտութեան զոհերն էին միայն, լսածը՝ ամենա-
դառն ու արդարացի յանդիմանութիւններ:

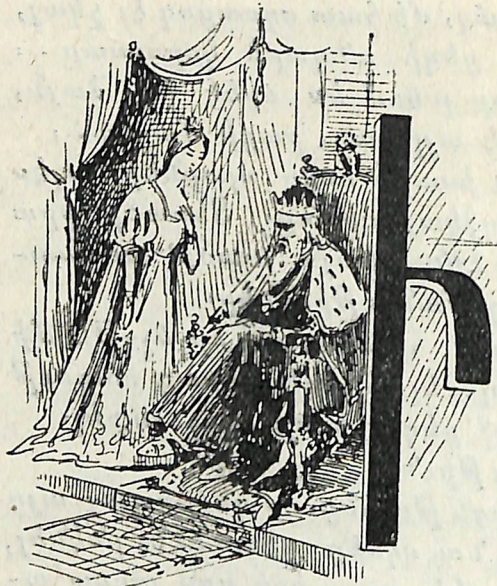
Եւ Իզոլդը միայն հիմա հասկացաւ, որ ոչ-թէ մի
հատ թռչունի կեանք է խլուել, ինչպէս ասաց անգութ
ծերունին, այլ մի ամբողջ ցեղ է իսպառ ոչնչացել:

Ի՞նչ դառն գիտակցութիւն:

Իզոլդը ամեն կերպ ճիգն թափեց, որ դուրս գայ այդ
անտանելի դրութիւնից. նա սկսեց դէսուդէն ընկնել,
մազերը փետել ու գլխին վայ տալ. իսկ երբ յուսահա-
տաբար սկսեց նաև թևերը թափահարել, յանկարծ սար-
սափելի արագութեամբ առաջ սլացաւ մենակ, առանց
ուղեկիցների. բայց այս անգամ ոչ թէ դէպի վեր, այլ
զահավիժում էր դէպի ներքև, դէպի մի անյատակ մութ
անդունդ ...:

Նրա աչքերը մթնեցին, սիրտն սկսեց ուժգին բա-
բախել, շունչը կրկնուեց, և նա ուշաթափ վայր ընկաւ:

զուրը երբ ուշքի եկաւ, երկար միջոց չէր կարողանում խելքը գլուխը հաւաքել այն սարսափից, որ պատել էր նրա հոգուն:

Նրան այնպէս էր թրվում թէ ինքը դեռ էլի լսում է եղէգների սրվարկոցը, էլի տեսնում է բազմերանգ ծաղիկները և զգում նրանց անոյշ բուրմունքը...:

Եւ մէկէլ յանկարծ ազատ շունչ քաշելով բացականչեց.

«Ո՛հ, այս երազ էր... բայց ինչ սարսափելի երազ»:

Երբ Իզուրն անկողնուց վեր կենալով հագաւ շորերը, այնպէս էր թվում թէ երկար ժամանակ հիւանդ է եղել՝ այնքան գունատ էր:

Իզուրն սկսեց պալատի մէջ դէսուդէն շրջել՝ չգիտենալով ինչ անելիքը. չէր իմանում ո՛ր գնար կամ ո՛ր փախչէր այն ծանր մտքերից ու մաշող յուշերից, որոնք պաշարել էին իրան:

Նա ամաչում էր թէ ինքն իրանից և թէ մանաւանդ հօրից, որից ծածուկ գործ էր բռնել, և ուրեմն խաբել էր նրան...:

Եւ մէկէլ յանկարծ Իզուրն սկսեց անհանգստութիւն

զգալ ամուսնու, զաւակների համար ու մի ըոպէ իրան երևակայեց ոչ-թէ արքայադուստր կամ զահաժառանգի ամուսին, այլ սպիտակ տառեղնիկ, որի ձագերը՝ մնալով անմայր որբեր, կոտորվում են քաղց ու ծարաւից...:

«Ո՛հ, սարսափելի է, սարսափելի... — շնչաց հէք աղջիկը:

Երկիւղից ու սաստիկ յուզմունքից նա հագիւ էր պահում իրան ոտքի վրայ:

— Հայրիկ, ուզում եմ վերադառնամ տուն, դիմեց նա հօրը:

— Ինչո՞ւ այսպէս յանկարծ. ի՞նչ է եղել...: Գոյնդ ինչո՞ւ է այդպէս թռած, հոգիս: Գու տխուր ես, — գորովանքով հարցրեց հայրը:

— Երեխաների համար շատ եմ անհանգիստ. շարունակ տանջվում եմ դառն մտքերից և դողում նրանց համար: Աղաչում եմ՝ անմիջապէս հրամայիր պատրաստել նաւը. ցանկանում եմ ըոպէ առաջ տուն հասնել առանց ուշանալու:

Ապա Իզուրն անկեղծօրէն խոստովանեց հօրը իր առած դժբաղդ սխալը և միառմի պատմեց տեսած երազը և թէ այն հոգեկան տանջանքները, որ հիմա քաշում է ինքը:

Ծերունի հայրը լսելով աղջկայ պատմութիւնը, խորհրդաւոր կերպով գլուխը շարժեց ու ասաց.

— Ուրեմն այդպէս, հա՛...: Բայց ես երբէք, երբէք չէի կարող կարծել, որ դու ընդունակ կը լինիս ինձանից ծածուկ գործեր կատարել, որ նոյնն է թէ խաբել ինձ: Խաբել ինձ՝ որ այնպէս սիրում էի քեզ ու վստահ էի խոհեմութեանդ վրայ...: Ափսո՛ս, և ինչպէս հաւատում էի քեզ: Մեծ, մեծ յանցանք էր քո կողմից՝ դէպի քեզ տածած սէրը, ունեցածս վստահութիւնն ու հաւատը ի-

չարը գործ դնել...: Կանացի անմիտ զարդերի համար սպիտակ տառեղներին ոչնչացնելը ես էլ էի իմացել և սրտիս խորքում նախատել այդ անզթութիւնն անողներին. սակայն ի՞նչպէս կարող էի մտքովս անգամ անցկացնել, որ այդպիսի տմարդի արարքի սկզբնապատճառը իմ հարազատը, իմ սիրելի աղջիկն է: Ուրեմն երազդ սուտ չէ. դու տեսել ես բո՛ւն իրականութիւնը:

—Ուրեմն բոլոր տեսածս ուղի՞ղ է, — սարսափահար ու խելագարի պէս հարցրեց Իգուլը:

—Բոլորովին ուղիղ, — տխրութեամբ պատասխանեց հայրը: — Վատ մարդիկ իրանց թեթևամիտ ու անգութ վարմունքով, — որպիսին է մի ամբողջ ցեղի իսպառ ջրնջումը, — ստորացնում են մարդկային արժանապատուութիւնը, որին բարձր պահելը ամենքիս համար թանգ պէտք է լինի:

—Ո՛, ի՞նչ ան մեծ, ի՞նչ ան ծանր է յանցանքս, — բացականչեց Իգուլը և փարուեց հօր վզովը: — Աղաչում եմ, հայր, սովորեցրո՛ւ թէ ի՞նչ կերպ և ի՞նչպէս ուղղեմ ու քաւեմ յանցանքս:

—Ի՞նչ որ արդէն տեղի է ունեցել, եզել-պրծել է, աղջիկս: Կան սխալներ, կան յանցանքներ, որոնց ուղղելն այլևս անկարելի է. բո գործած սխալը, կամ աւելի ճիշտը՝ յանցանքը այդ տեսակիցն է և անցեալի նման անդառնալի: Չէ՞-որ դու խելօք ու խոհեմ էիր, էլ ինչո՞ւ լսեցիր հրապուրողի խօսքերին...: Ի՞նչ և է. սխալ կամ յանցանք գործողի և թէ նրա մօտիկ անձանց համար միակ միթիարութիւնն այն է միայն, որ գիտակցօրէն ու անկեղծ զղջումը կատարելապէս մաքրում է սխալուողի հոգին և նրան զգուշացնում՝ նորանոր սխալներ անելուց:

—Հայրիկ-ջան, երգւում եմ բո ալիքներով, — յուզուած բացականչեց Իգուլը, — որ այսուհետև իմ ողջ

կեանքում այլևս ոչ մի վատ բան չեմ անիլ, ոչ մի պախարակելի գործ չեմ կատարիլ, որպէսզի ոչ-որքի վնաս տուած չլինիմ:

—Այդ խոստումդ շատ քիչ է, սիրելիս: Բաւական չէ որ վատ բան չես անիլ, պախարակելի գործ չես կատարիլ, որովհետև դրանով միայն հոգեկան հանգստութիւն կ'ունենաս՝ առանց ուրիշներին մի բանով օգնած լինելու...: Այո՛, բաւական չէ, որ ոչ-որքի վնաս չտաս, դրանով միայն շատ չարիքից պաշտպանուած կը լինիս. այլ անհրաժեշտ է որ միշտ և շարունակ բարիք անես և առաքինի գործեր կատարես: Որովհետև միմիայն այդպէս անելով դու կարող ես նորից երջանիկ զգալ քեզ, — ասաց հայրը և զողողջուն ձեռքով սկսեց բնքշաբար շոյել աղջկայ շա՛ղանակագոյն, մետաքսանման փափուկ վարսերը:

Սիրելի ծնողի այդ սովոր փաղաքշանքը կենդանացրին Իգուլին և խաղաղութիւն տուին նրա ամբոխուած հոգուն:

—Սիրելիդ իմ Իգուլ, — նորից խօսեց հայրը. — աշխարհըս շատ գեղեցիկ է, բայց վատ ու չար մարդիկ պատճառ են դարձել նրանում վիշտ ու տառապանք գոյանալուն: Եւ ուրեմն վատութիւն անելով մէկին կամ վնասելով թէկուզ մի ամենափոքր անվնաս արարածին, մենք այդպիսով միայն շատացրած կը լինիք վատ ու չար մարդկանցից գոյութիւն առած վիշտն ու տառապանքը. մինչդեռ մարդու իսկական կոչումը պէտք է լինի շարունակ ձգտել՝ որ մեր գեղեցիկ աշխարհում գոյութիւն ունեցող վիշտն ու տառապանքը իսպառ չքանան, կամ գոնէ շատ պակասեն:

Հետևեալ առաւօտեան հայրը ճանապարհ գցեց սիրելի աղջկան:

Այս անգամ Իգուլը լուռ էր և լուրջ: Նաւի տախ-

տակամածի վրայ կանգնած՝ նա համեմատեց ներկան անցեալի հետ. յիշեց թէ առաջին անգամ ինչպէս ճանապարհ զցեցին իրան դէպի նոր հայրենիք: Նրա յիշողութեան մէջ պարզ պատկերացաւ գոյնզգոյն լապտերներով ու գեղեցիկ ծաղիկներով զարդարուած նաւը: Նա մտաբերեց թէ ինչպէս ինքը՝ հմայուած իրա գեղեցկութիւնով ու բաղդաւորութիւնով, անհոգ թռչնակի նման սլանում էր դէպի նոր հայրենիք և մտածում միմիայն իրա մասին և ենթադրում թէ բոլոր մարդիկ ևս պարտաւոր են միմիայն իրա մասին մտածել, իրա հետ ուրախանալ:

Իզուրը յիշեց այդ ամենը և ապա ինքն իրան մըտմտաց.

«Իսկ անժամ. այժմ ինչի՞ մասին պէտք է մտածեմ: Այն-ժամանակ երազել եմ միմիայն իմ սեպհական բաղդաւորութեան համար. իսկ հիմա ես պարտաւոր եմ ոչ-միայն երազել, այլև մտածել ու աշխատել թէ մերձաւորներին և թէ ընդհանուր մարդկութեան բաղդաւորութեան համար՝ գործ զնելով ամեն պատուաբեր միջոց»....:

«Հիմա, — շարունակեց նա իրա մտմտուքը, — վերադառնում եմ իմ նոր հայրենիք, ուր ես թողել եմ ընտանիք և ժողովուրդ. ժողովուրդ՝ որից միշտ անբաժան է մաշող հոգսն ու վիշտը...: Երգվում եմ՝ որ տեղ հասնելուս պէս պէտք է թողնեմ բոլոր անմիտ ու դատարկ զուարճութիւններս ու նուիրուեմ տառապող ժողովրդին և օգնեմ նրան՝ ինչով որ կարող եմ...»:

Այս անգամ ծերունի հայրը՝ աղջկան ճանապարհ զցելիս ասաց.

— Աննաման զաւակս, ով իմանայ՝ մէկէլ կ'արժանանանք իրար տեսութեան: Սակայն այն գթասրտութիւնն ու կարեկցութիւնը, որոնցով այժմ լի է հոգիդ, հաս-

Իզուրը մտածում է ապագայ անելիքի մասին:

տատ է որ երջանկութիւն են տալու քեզ, և հէնց այդ էլ լինելու է իմ մխիթարութիւնս ծերութեանս մէջ: Ուրեմն միշտ խոհեմ և հաստատամիտ եղիր՝ բարի ճրգտումներդ իրականացնելու համար...: Բարի ճանապարհ, ծերութեանս սփոփանք... Բարևիր սիրելի փեսայիս. համբոյրս գառնուկներիդ՝ իրանց անճանանչ բայց իրանց սիրող, իրանց համար աղօթող ու ամեն բարիք ցանկացող պապիկից...:

Ծերունի թագաւորը նաւից իջնելուն պէս խարխիւր բարձրացրին և նաւը դիմեց դէպի բաց ծովն ու առաջ սլացաւ:

Իսկ Իզոլդը՝ կանգնած նաւեզրին, լուռ ու մտախոհ դիտում էր հեռուն: Դիտում էր և սրտի հրճուանքով մտածում՝ բայց ո՞չ-թէ իրա, այլ ժողովրդի լաւ ապագայի մասին, այն նոր ու արդիւնաւէտ կեանքի մասին, որին բարի գործերով իրականութիւն տալը իրա կեանքի նպատակը պէտք է լինէր այնուհետև:

Եւ նա փափագում էր օր առաջ տեղ հասնել, որ պէսզի մտքում կազմած ծրագիրը կեանքի մէջ իրականացնելուն ձեռնարկի ըրպէս առաջ:

Ընկերութեան նրատարակութիւնները

1. Լ. Ուօլլէս. Բէն Հուր. հ. 1. Թարգմ. անգլ. Փ. Վարդանեան.	— 75
2. Նոյն, հ. II.	— 75
3. Շիրվանզադէ, Արտիստը.	— 25
4. Մուրացյան, Գէորգ Մարգարեանի, պատմական վէպ . . .	1— 20
5. Ժուկովսկի. Քնած արքայադուստրը, պատկերազ. հէքիաթ. փոխադր. Ա. Թ. Խնկոյեան.	— 15
6. Ստ. Տէր-Աւետիքեան. Պատմածքներ	— 50
7. Նար-Դոս. Մահը, վէպ.	1— 20
8. Ն. Բուբակին. Ստորերկրեայ կրակ. պատ.	— 50
9. Զ. Դիկինս. Դաւիթ Կօպպէրֆիլդ. պատկ. վէպ. մասն առաջին, անգլ. Թարգմ. Փ. Վարդանեան	— 75
10. Նոյն, մասն երկրորդ	— 75
11. Նոյն, մասն երրորդ	— 75
12. Շիրվանզադէ. Երկերի ժողովածու, հատ. IV	1— 50
13. Դ. Դեմիրճեան. Բանաստեղծութիւններ	— 50
14. Ոսկէ Աղջիկը, Թարգմ. Լ. Մելիք-Աղամեան	— 7
15. Ակ Բօզատ, Թարգմ. Ս. Թորոսեան	— 15
16. Ստեփաննոս Նազարեանի երկերը, հատոր I	1— 50
17. Սպիտակ տառեղնիկը, փոխ. օր. Ն. Գրիգորեան	— 20

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆ

1. Գաբրիէլ Դ'Անունցիօ. Զիօզօնդա. ողբ. 5 ար. Ֆրանս. Թարգմ. Ս. Յակոբեան:	
2. Իլիա Ճաւճաւաձէ. Մուրացիանի պատմածը. վրաց. Թարգմ. Տ. Փրոբուսեան:	
3. Ա. Ահարոնեան. Աստուծո կրակը:	
4—5. Իւշկիիչ. Թագաւոր. ոռու. Թարգմ. Յ. Յովհաննիսեան:	
6. Յ. Մալխասեան. Յանցանքը:	
7. Սէյրի. Ծիլ ու Ծաղիկ:	
8—9. Կոմս Ա. Կ. Տօլստօյ. Իօանն Ահեղի մահը. ողբ. 5 ար., ոռու. Թարգմ. Տ. Յովհաննիսեան:	
10. Անտոն Զեխով. Պատմածքներ. ոռու. Թարգմ. Ռ. Խան-Ազատ:	
11-12. Ա. Ս. Գրիբաեղով, Խելքից պատուհաս, կոմ չորս գործ. ոտանաւորով. Թարգմ. Լ. Մանուէրեանի:	
13. Լորդ Բայրոն. Մանֆրէդ. Անգլ. բնագրից Թարգմ. Տիրայր վարդ.	
14. Գիւի-դը-Մոպսսան. I Ճարպագունդը, II Ջարդը. Ֆրանս. Թարգմ. Ռ. Խան-Ազատ:	
15. Վ. Վալադեան. Բժիշկը. դրամա 3 գործ.	
16-17. Կնուտ Համսուն. Պան. Լէյտընանտ Թոմաս Գլանի թղթերից. գերմ. Թարգմ. Ա. Իսահակեան:	
18. Մարգար. Վէպիկներ.	
19. Թերուս կնոջ խոստովանքը, տ. Ն. Աթայեանի.	
20. Ֆեօդօր Իօանովիչ արքան, ողբ. 5 ար., Թարգմ Տ. Յովհաննիսեան	
21, 22, 23. Հերման Զուդերման. Հոգսը, գերմ. Թարգմ. Գ. Ալթուսեան	

ԻԻՐԱՔԱՆՁԻԻՐ ՀԱՄԱՐԸ 15 Կ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

1. Զարարաստիկ թուղթը, Ստ. Տէր-Աւետիքեան	— 8
2. Նահապետական տուն, Մովսէս Ղուկասեանց	— 5
3. Գործակատար Մարտիրոսը, Ս. Մ.-Շահնազարեան	— 7

ԳԻՆՆ Լ: 20 ԿՈՊ.

